

Bachelorwerkstuk:
Oorlogsvrijwilliger in een periode van dekolonisatie
15 maart 2018
Xander Somers
S4326067
Begeleider: L. van Heumen

Oorlogsvrijwilliger in een periode van dekolonisatie

Een case study naar vrijwilligers van het 1ste bataljon Jagers die ervoor kozen om als oorlogsvrijwilliger te gaan strijden in een dekoloniserend Nederlands-Indië.

Ter illustratie: pamflet dat werd uitgegeven ten tijde van de bevrijding om Nederlanders ertoe te bewegen zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger.

Inhoudsopgave

Oorlogsvrijwilliger in een periode van dekolonisatie.....	1
Inhoudsopgave	2
Inleiding	3
Status Quaestionis.....	4
Hoofdstuk 1: Ideologische motivatie	12
Hoofdstuk 2: Persoonlijke redenen.....	16
Hoofdstuk 3: Avontuurzucht	20
Conclusie	22
Bibliografie	24
Literatuurlijst.....	24
Bronnen:.....	25

Inleiding

Dit onderzoek richt zich op de motivatie van Nederlandse oorlogsvrijwilligers die, vanaf 1945 na het beëindigen van de oorlog op het Nederlandse (Europese) grondgebied, zich aanmeldden voor de inzet in Nederlands-Indië. Een inzet die niet zonder gevaar zou zijn in een geografische regio die zeker toen aan de andere kant van de wereld lag. Welke achterliggende motivaties speelden een rol in deze keuze?

Wat was de achtergrond van het fenomeen “oorlogsvrijwilligers”? In 1944 werden door de Nederlandse overheid in Londen reeds plannen gemaakt om na de bevrijding van Nederland zo snel mogelijk soldaten naar Nederlands-Indië te sturen om daar de Japanse vijand te verdrijven. Hiervoor zou aanvankelijk vooral gebruikt worden gemaakt van vrijwilligers omdat de administratie van de Nederlandse overheid ten aanzien van de bevolking niet meer kloppend was door de oorlogssituatie. Dit betekende dat de mogelijkheid tot het inzetten van dienstplichtige soldaten een stuk gecompliceerder zou worden los van de mogelijke grondwettelijke consequenties. Na de bevrijding van een groot deel van zuidelijk Nederland in september en oktober 1944 werden veel regionale aanmeldkantoren opgezet. Het enthousiasme zich te melden was groot en er waren grote groepen jonge mannen die zich opgaven als oorlogsvrijwilliger. Oorlogsvrijwilligers waren allereerst nodig tegen de Duitse vijand en om de veiligheidssituatie in Nederland te waarborgen. Toen de Japanners zich in augustus 1945 overgaven waren er al meerdere onderdelen oorlogsvrijwilligers gevormd, de zogenaamde Light Infantry Battalions (L.I.B.'s). Deze L.I.B.'s werden samen met een in Amerika opgeleide mariniersbrigade als eerste in oktober 1945 naar Nederlands-Indië gestuurd met als voornaamste doel: een situatie van rust en orde bewerkstelligen.

De Nederlandse oorlogsvrijwilligers die na 1945 naar Nederlands-Indië vertrokken hadden vaak een regionale achtergrond en werden vaak op die achtergrond ingedeeld op bataljonsniveau. Zo kennen we het bataljon Zeeland (de “Zeeuwen”), het bataljon Friesland en een bataljon uit de Veluwe met als bijnaam “de Haantjes”. Van de meeste van deze onderdelen is dan ook een descriptief werk verschenen waarin chronologisch beschreven wordt hoe de soldaten uit dat onderdeel de periode hebben ervaren. Dit onderzoek legt de focus op de motivatie van een bataljon oorlogsvrijwilligers waarvan het merendeel uit Noord-Brabant afkomstig was en dat bekend zou worden onder de naam 1^e bataljon O.V.W.-regiment Jagers. Dit bataljon Jagers zal met specifiek bronmateriaal nader worden belicht.

In het volgende stuk zal een overzicht komen van de literatuur die tot nu toe is verschenen in het algemeen over de Nederlandse rol in het conflict met Indonesië tussen 1945 en 1949. Daarna zal de literatuur toegespitst worden op oorlogsvrijwilligers binnen het thema van de inzet van Nederlandse militairen in Indonesië tussen 1945 en 1949.

Status Quaestionis

Met de recente start van een nationaal Indië-onderzoek ligt de periode van 1945-1949, met onder andere de politionele acties, opnieuw onder een vergrootglas. Het is niet voor het eerst dat zowel maatschappelijke als wetenschappelijke discussies gevoerd worden over deze periode. De discussies leggen de focus op de inzet van Nederlandse militairen naast het mogelijk gebruik van excessief geweld in een poging om de kolonie Nederlands-Indië voor Nederland te behouden. De directe aanleiding voor dit nieuwe onderzoek is een publicatie van de historicus Rémy Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*.¹

De centrale thesis van Limpach is dat tijdens de inzet van de militairen in Nederlands-Indië niet alleen sprake was van incidentele excessen maar van structureel excessief geweld door Nederlandse militairen. Dit boek uit 2016 is de nieuwste publicatie die het maatschappelijk en wetenschappelijk debat opnieuw doet herleven. Dit boek is echter niet het begin van de Nederlands-Indië discussie. Al decennia lang speelt "Indië" een rol in het maatschappelijk en wetenschappelijk debat als gevolg van tal van onderzoeken en publicaties naast heftige reacties vanuit de maatschappij en vanuit veteranen. Momenteel wordt het tweede grote staatsonderzoek gestart dat onderzoek gaat doen naar mogelijke misstanden omtrent de Nederlandse inzet in Nederlands-Indië. Het eerste onderzoek was de excessennota uit 1969. Deze excessennota beschrijft enkele excessen waarin slachtoffers gemaakt zijn door Nederlandse soldaten. Schrijvers als Limpach stellen echter dat het aantal slachtoffers van excessief geweld door de Nederlandse inzet veel hoger moet zijn geweest.

Het maatschappelijke debat en het wetenschappelijke debat lopen voortdurend door elkaar rondom het Indiëdebat. Deze studie start met een kort overzicht van het wetenschappelijk debat omtrent deze kwestie. Om het overzicht te bewaren zal de maatschappelijke discussie in dit onderzoek achterwege worden gelaten om zo helder het wetenschappelijk debat weer te geven. De schrijvers zullen hieronder thematisch worden ingedeeld. Binnen het algemene debat zijn er drie stromingen die hieronder kort worden toegelicht.

De eerste stroming heeft het idee dat tijdens de militaire acties in Nederlands-Indië meer geweld is gebruikt door Nederlandse soldaten dan tot nu toe wordt aangenomen. Deze stroming stelt dat het aantal slachtoffers door gebruik van extreem geweld veel hoger ligt dan het toegegeven aantal in de excessennota van 1969. Een van de argumenten die hiervoor wordt aangedragen is het feit dat de Nederlandse overheid in de onderhandelingen met de Republiek Indonesië afsprak om amnestie te verlenen aan elkaar voor gedane zaken tijdens het gewapende conflict. Rémy Limpach schreef de nieuwste publicatie die leidde tot een tweede grootschalig Indië onderzoek dat inmiddels opgestart wordt.² Ook Bart Luttikhuis sluit zich bij dit idee aan door te stellen dat de Nederlandse overheid gevallen waarbij misstanden vastgesteld zijn, probeert af te doen als 'excessen'. Hiermee proberen zij wellicht een grootschalig onderzoek te voorkomen.³ Deze stroming stelt dus in feite dat er meer extreem geweld was dan tot nu toe wordt aangenomen en is ook de leidende factor achter het nieuwe staatsonderzoek.

De tweede stroming binnen het debat beweert dat Nederland in de periode 1945 tot 1949 wel degelijk een langzaam dekolonisatie proces nastreefde. Dit lange termijnplan zorgde er ook voor dat in de onderhandelingen een directe onafhankelijkheid niet besproken werd omdat dit niet binnen de visie

---

¹ Rémy Limpach, *de brandende kampongs van Generaal Spoor* (Den Haag 2016).

² Limpach, *de brandende kampongs van Generaal Spoor*.

³ Peter Romijn, 'Learning on 'the job': Dutch war volunteers entering the Indonesian war of independence, 1945-46' in: Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses eds., *Colonial Counterinsurgency and Mass Violence* (Londen 2014).

van Nederland paste. Deze visie houdt in dat de stand van zaken in Nederlands-Indië complex en instabiel was en dat daarom deze langzame dekolonisatie werd nagestreefd. De start van dit beleid was de 7-december toespraak van koningin Wilhelmina in 1942, waarin een nieuwe relatie tussen Nederland en de overzeese gebiedsdelen werd besproken voor na de oorlog. Deze relatie zou inhouden dat Nederland en Nederlands-Indië, Suriname en de Antillen op een gelijkwaardigere manier met elkaar om zouden gaan en dat de hiërarchische verhouding, waarin Nederland boven haar koloniën stond zou verdwijnen.

De belangrijkste schrijver die dit argument ondersteund is historicus J.J.P. De Jong. Hij geeft aan dat Nederland kans op kans miste om via onderhandelingen het conflict met Nederlands-Indië op een goede manier op te lossen, maar dat dit mislukte door het vasthouden aan een neokolonialistische visie.⁴ Deze visie hield in dat de Nederlandse overheid trachtte om een langzame transformatie van de bestaande verhoudingen te bewerkstelligen naar een gelijkwaardigere onderlinge relatie. Binnen dit idee past dat hij het militaire beleid dat generaal Spoor had uitgezet nauw verbonden ziet met de politieke situatie. In dit beleid stond de steun van de lokale bevolking centraal, hetgeen ook past binnen het idee dat een gelijkwaardige samenwerking met de bevolking belangrijk was voor het herstellen van de orde en daarna een nieuwe relatie op te bouwen. In het werk van de Jong wordt verder beschreven dat Generaal Spoor, de hoogste Nederlandse militair in Nederlands-Indië, van mening was dat de steun van de lokale bevolking cruciaal was om het aantal bendes terug te dringen en de guerrillatactiek tegen te gaan.⁵

De Jong reageert ook op de stroming die stelt dat er veel meer geweld en misstanden waren binnen het leger en dat dit bekend was en werd toegelaten. Uit correspondentie van Generaal Spoor zou blijken dat hij in 1949, nadat geweld intensiever werd tussen beide partijen erop bleef hameren dat excessen zwaar bestraft dienden te worden.⁶ Er wordt daarmee erkend dat er excessen met buitenproportioneel geweld plaatsvonden, maar dat dit niet geïnstitutionaliseerd was en dat door hogerhand werd getracht om dit tegen te gaan en dit geweld ook veroordeeld werd.

Hierboven is een stroming geschetst die binnen het Nederlands-Indië debat een beleid ziet dat focust op langzame dekolonisatie om op lange termijn een positieve relatie met Indonesië te behouden. Deze visie wijkt hiermee af van de consensus die een situatie beschrijft waarin Nederland de oude politieke relatie probeert te herstellen aan de ene kant nadat ze allereerst probeerden om directe belangen in Nederlands-Indië te beschermen. Deze directe belangen waren het beschermen van de (eigen) bevolking en de economische belangen die ze hadden in de Indonesische archipel.

Nadat allereerst twee uitersten binnen het debat zijn besproken, zal nu de grote middengroep besproken worden die probeert om de rol van de Nederlandse overheid te verklaren. Deze middengroep bestaat uit meerdere standpunten die rondom de consensus te plaatsen zijn. Zij zijn te plaatsen tussen de eerdere standpunten die stellen dat er veel structureel geweld voorkwam en de groep die stelt dat er wel degelijk een lange termijn dekolonisatiestrategie was met betrekking tot het beleid in Nederlands-Indië.

De middengroep beschrijft een situatie waarin de rol van de Nederlandse overheid in die tijd verklaarbaar is. De onverwachte capitulatie van de Japanners leidde tot een wetteloze situatie. In deze situatie maakten bendes de dienst uit in Nederlands-Indië. Deze bendes zorgden voor enorme chaos door de bevolking te onderdrukken en ook onderling te vechten. De gecapituleerde Japanse troepen waren nog steeds aanwezig en hadden niet altijd door dat de oorlog voorbij was. Ook sloten de Japanners zich in enkele gevallen bij deze bendes aan. Er waren voor de Nederlandse overheid directe

---

⁴ J.J.P. de Jong, *De Terugtocht. Nederland en de Dekolonisatie van Nederlands-Indië* (z.p. 2015).

⁵ J.J.P. De Jong, *Avondschot* (Zoetermeer 2011) 464.

⁶ De Jong, *Avondschot*, 468.

belangen in Nederlands-Indië met betrekking tot de veiligheid van Nederlandse burgers en enorme economische belangen in de regio. De Nederlandse overheid heeft na afloop van het conflict niet altijd duidelijk gehandeld met betrekking tot misstanden en met de verwerking van dit verleden. Ook in de aanloop van het conflict was niet altijd duidelijk hoe de reeks met gebeurtenissen zou gaan verlopen. Uit noodzaak werd besloten om zo snel mogelijk in te grijpen, ook met behulp van vrijwilligers.

Dat de overheid probeerde om zo snel mogelijk in te grijpen om acuut gevaar aan Nederlandse burgers te vermijden wordt ondersteund door historicus dr. L. de Jong. De Jong beschrijft in zijn studie 'Het Koninkrijk der Nederlanden' dat de Nederlandse overheid snel reageerde op de chaos in Nederlands-Indië, het doel hiervan was om allereerst orde en rust te herstellen. Op langere termijn zou de bestaande relatie ook hersteld worden. Door dit snelle ingrijpen werd echter onvoldoende gerealiseerd dat de periode van kolonisatie reeds voorbij was.⁷ Het idee dat het herstellen van de orde en rust een belangrijk doel werd na de plotselinge capitulatie van de Japanners komt ook terug bij Henk Krosenbrink. Krosenbrink is zelf veteraan in het conflict en ziet een situatie waarin de onderdelen die in augustus 1945 al waren opgezet om tegen de Japanners te strijden, nu voor een ander doeleinde gebruikt werden.⁸ Een andere historica die zich aansluit bij dit idee dat orde en rust belangrijke doelstellingen waren is Petra Groen. Wel stelt zij het optreden van de Nederlandse overheid meer in de context van de periode van dekolonisatie van na de Tweede Wereldoorlog. Net als veel andere Europese mogendheden probeerde ook Nederland zo snel mogelijk met beperkte militaire middelen de koloniën veilig te stellen. In het geval van Nederland werd geprobeerd om Java als politieke centrum van Indonesië te pacificeren. Ook sluit zij zich aan bij het idee dat de guerrilla tactiek lastig was om tegen te strijden voor de Nederlandse troepen. Zij beweert dat de steun van de bevolking die eerder door De Jong ook beschreven wordt wisselend voor of tegen de Nederlandse troepen was.⁹ De situatie in Nederlands-Indië aan het eind van de Tweede Wereldoorlog was niet overzichtelijk en complex. Dit wordt door Kingma onderschreven. Hij geeft aan dat de situatie met bendes en meerdere bevolkingsgroepen ervoor zorgde dat er aanvankelijk een chaotische situatie was ontstaan. De verschillende bevolkingsgroepen zorgden voor moeilijkheden in de omgang, bijvoorbeeld door de taal. Het was moeilijk te communiceren met de lokale bevolking omdat zij Soendanees spraken op het platteland, in plaats van Maleis in de steden aan de kust.¹⁰ Hij geeft aan dat veel van dit soort problemen werden opgelost. In het geval van de taalbarrière werden er tolken toegewezen aan de verschillende eenheden. Kingma stelt verder dat er veel ingezet werd op een positief contact met de lokale bevolking waarmee werd samengewerkt.¹¹

Nederland was na het conflict afwachtend met betrekking tot de verwerking van het conflict en ruimte te geven aan deze verwerking in de naoorlogse samenleving. De redenen voor deze afwachtende houding kunnen komen doordat de Nederlandse overheid probeerde om buitensporig geweld te verdoezelen. Ook kan het komen doordat Nederland een belangrijke kolonie verloor in een heftige periode. De afloop van het conflict kon ook niet als een succesverhaal gezien worden. Scagliola ondersteunt het idee dat Nederlandse overheid structureel het vraagstuk van haar eigen rol ten tijde van de onafhankelijkheidsstrijd lang probeerde te vermijden, wel wordt in het midden gelaten waarom dit zo is.¹² Gert Oostindië ziet ook een afwachtende rol en steunt een onderzoek naar mogelijke excessen. Hij geeft wel aan dat binnen de context van de guerrilla-oorlog het logisch is dat er excessen

---

⁷ L. De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië III* ('s-Gravenhage 1986).

⁸ Henk Krosenbrink, *Wij, De Jongens Overzee* (Doetinchem 1989) 9.

⁹ P.M.H. Groen, *Marsroutes En Dwaalsporen* ('s-Gravenhage, 1991).

¹⁰ Taco Kingma, *'Friesland' was hier*, (Franeker 1993) 73.

¹¹ Kingma, *'Friesland' was hier*, 198.

¹² Stef Scagliola, *Last van de oorlog* (Den Haag 2002).

voorkwamen, doordat binnen een dergelijke context het onderscheid tussen burger en soldaat minder scherp is dan in een conventionele oorlog.¹³

Voor soldaten die betrokken waren rondom de inzet in Nederlands-Indië was de verwerking lastig. Dit kwam mede door de maatschappelijke discussies omtrent hun inzet in latere periodes. Ook waren er discussies over zowel de materiële opvang van deze soldaten als de psychische nazorg. In die periode bestond er nog nauwelijks psychische zorg voor veteranen. Teitler en Hoffenaar leggen de nadruk op de verwerking van het Indië verleden voor veteranen.¹⁴ Zij stellen dat deze verwerking moeizaam was mede vanwege de Indië-discussie. Ze stellen daarnaast wel dat de materiële opvang in veel gevallen adequaat was voor de meeste militairen maar de psychische zorg ontbrak, deels vanwege onwetendheid en gebrek aan ervaring. Ook stond de wederopbouw van Nederland centraal in de periode na de onafhankelijkheid van Indonesië.

Er zijn ook schrijvers die zich afzetten tegen het idee dat Nederland nog een rol had om te vervullen in Nederlands-Indië. Onder andere Kok, Somers en Zweers¹⁵, twee historici en een fotograaf, stellen dat Nederland niks meer te zoeken had in een dekoloniserend Nederlands-Indië. Er lag geen taak meer voor militairen om daar heen te gaan vanaf 1945. Zij gaan hiermee tegen deze algemene consensus in dat er in beginsel een taak lag voor de Nederlandse overheid om met militaire middelen een rol te spelen in het conflict. Pieter Brugman is het hier niet mee eens. Hij benadrukt juist dat het optreden van de oorlogsvrijwilligers broodnodig was ter bescherming van de (Nederlandse) bevolking.¹⁶

In het algemene wetenschappelijke debat komen meerdere standpunten naar voren. Wanneer het specifiekere over de motivatie van oorlogsvrijwilligers gaat die in de periode na de Tweede Wereldoorlog richting Nederlands-Indië gingen bestaat er een ander debat. Wat binnen dit specifiekere onderwerp al behandeld is in de literatuur zal hieronder terugkomen. Ongeveer 30.000 oorlogsvrijwilligers zijn naar Nederlands-Indië gegaan in deze periode, dit is ongeveer een vijfde van de totale troepenmacht. De oorlogsvrijwilligers vormden dus een substantieel deel van de totale krijgsmacht. Gezien deze reden is het interessant om te kijken naar de motivaties van deze vrijwilligers. Hiermee ontstaat meer inzicht in de beweegredenen van de vrijwilligers die een belangrijke rol hebben gespeeld binnen dit conflict.

Voor oorlogsvrijwilligers spelen verschillende motivaties een rol, die tevens zijn in te delen in meerdere categorieën. Hiervan is ideologische motivatie een van de meeste zichtbare categorieën. Ook kunnen meer persoonlijke redenen een rol spelen in de keuze voor oorlogsvrijwilliger. Krüger en Levsen vergelijken in hun studie meerdere groepen oorlogsvrijwilligers in de postmoderne tijd.¹⁷ In hun studie komt naar voren dat patriotisme, ideologie en idealisme niet altijd de belangrijkste drijfveren vormen voor oorlogsvrijwilligers.¹⁸ De keuze om te gaan strijden wordt vaak verdedigd met patriottische motieven, maar persoonlijke redenen spelen ook een belangrijke rol voor het individu om deze keuze te maken. Deze opvatting zal ook terugkomen in dit onderzoek naar de motivaties van Nederlandse oorlogsvrijwilligers in het voormalige Nederlands-Indië.

Binnen het debat omtrent de oorlogsvrijwilligers komt ook de discussie omtrent extreem geweld terug. De historicus Peter Romijn beweert dat de Nederlandse oorlogsvrijwilligers tijdens hun inzet in Nederlands-Indië zich schuldig maakten aan het gebruik van extreem geweld, hij spreekt zelfs

---

¹³ Gert Oostindie, *Soldaat In Nederlands-Indië 1945-1950* (Soest 2015).

¹⁴ G. Teitler en J. Hoffenaar, *De Politionele Acties. Afwikkeling en Verwerking* (Amsterdam 1990).

¹⁵ René Kok, Erik Somers en Louis Zweers, *Koloniale Oorlog 1945-1950* (Amsterdam 2009).

¹⁶ Pieter Brugman, *Naar de Oost* (Kampen 2000) 209.

¹⁷ Christine G. Krüger en Sonja Levsen, *War Volunteering in Modern Times* (Londen 2011) 5.

¹⁸ Krüger e.a., *War Volunteering in Modern Times*, 6.

van endemisch excessief geweld, op structurele basis.¹⁹ Ook stelt hij dat Nederlandse oorlogsvrijwilligers bij voorbaat negatief gevormd waren door jaren van Duitse bezetting.²⁰ Eén van de centrale punten van Romijn is het leren 'on the job', waarmee hij feitelijk in een negatieve connotatie verwijst naar mogelijk agressief en gewelddadig handelen van oorlogsvrijwilligers. Het idee dat hier naar voren komt is dat juist oorlogsvrijwilligers betrokken waren bij excessen in Nederlands-Indië.

Wat betreft de motivaties van oorlogsvrijwilligers zijn deze in te delen in meerdere categorieën. Deze zijn in te delen in ideologische motivatie, meer persoonlijke redenen en avontuurzucht. De literatuur die hierover verschenen is zal hieronder behandeld worden om een beeld te schetsen van het debat over deze verschillende motivaties.

Als eerste zal behandeld worden in hoeverre ideologische motivatie terug komt in de literatuur. Een van de meest zichtbare en duidelijke vormen van motivatie voor de oorlogsvrijwilligers in de periode 1946 tot 1948 was ideologische motivatie. Onder ideologische motivatie wordt verstaan de beweegredenen met het idee om de te strijden voor het vaderland, te geloven in een missie vanuit idealistische grondslag. In de literatuur komt deze vorm van motivatie vaak terug, hieronder zal daarvan een overzicht volgen.

De vrijwilligers waren overtuigd van een missie om Nederlands-Indië te bevrijden van de Japanners. Zij meldden zich aan vanuit deze overtuiging om hieraan een bijdrage te kunnen leveren. Historicus Gerben Visser schrijft vooral met betrekking tot het onderdeel 'De Haantjes'. Hij schrijft dat er een innerlijke motivatie was om bij te dragen aan de strijd tegen de Duitsers. Daarnaast ontstond in mei 1945 ook het idee dat Nederlands-Indië bevrijd moest worden van de Japanners.²¹ Hij verwijst ook direct naar dit idealisme door te zeggen dat de oorlogsvrijwilligers 'een verwachting hadden om in Indië iets waar te maken van in Holland aangewakkerd idealisme'. Dit hield in dat ze ook in Nederlands-Indië mensen van oorlog en ellende kunnen bevrijden.²² Dat de ideologische en patriottistische redenen het belangrijkste waren voor de vrijwilligers wordt ondersteund door historica Scagliola.²³ Wel maakt zij een onderscheid tussen eerdere groepen en latere groepen. Hierbij speelde het enthousiasme en idealisme van de eerste groepen een grotere rol omdat zij zich snel naar de bevrijding bij kantoren aanmeldden. Latere groepen zouden een groter gevoel van avontuurzucht gehad hebben en minder een gevoel van plichtsbesef. Ook L. C. W. van de Vrande, zelf oorlogsvrijwilliger, stelt dat deze ideologische motivatie vooral terug te vinden was bij vrijwilligers die zich snel na de bevrijding aanmeldden. Hij schrijft over 'de Zeeuwen', een bataljon dat in 1945 opgericht was na de bevrijding van Zeeland. Hij beschrijft dat meteen na de bevrijding er enorme rijen stonden voor de bureaus waar men zich aan kon melden als oorlogsvrijwilliger. Het doel van de oorlogsvrijwilligers was om de rest van Nederland mee te helpen bevrijden van de Duitsers.²⁴ Dat de Japanners in augustus 1945 capituleerden en het bataljon naar Indië zou gaan was voor hem een verrassing.²⁵ Hij beschrijft dat ideologische motivatie in de vorm van enorm enthousiasme aanwezig was bij de soldaten die naar Indië gingen.²⁶ Hij was zelf ook betrokken bij het conflict en ziet de vrijwilligers als jongens die hun plicht deden op het moment dat het vaderland tot plicht riep.²⁷ Het idealisme komt dus sterk terug in dit werk als een van de drijfveren van de vrijwilligers. Dat de oorlogsvrijwilligers gemotiveerd waren

---

¹⁹ Romijn, 'Learning on 'the job', 92.

²⁰ Ibidem, 105.

²¹ Gerben Visser, *De Haantjes in vogelvlucht* (Franeker 2002) 7.

²² Visser, *De Haantjes in vogelvlucht*, 16.

²³ Scagliola, *Last van de Oorlog*, 45.

²⁴ L.C.W. van den Vrande, *Ons Groot Avontuur* (Tilburg, 1948) 9.

²⁵ Van den Vrande, *Ons Groot Avontuur*, 9.

²⁶ Ibidem, 14.

²⁷ Ibidem, 15.

door de missie komt ook terug bij oorlogsvrijwilliger Pieter Brugman. Hij stelt in zijn boek *Naar De Oost* dat de oorlogsvrijwilligers gemotiveerd waren door de missie: het herstellen van de orde en rust in het voormalige Nederlands-Indië.²⁸ Dit is volgens Brugman dan ook de belangrijkste reden geweest voor velen om zich aan te melden. Kingma ziet de kwestie ook als ingewikkeld en vindt dat de reden van aanmelden een moeilijk te beantwoorden vraag is.²⁹ Hij ziet een combinatie van idealistische motieven en persoonlijke motieven een rol spelen. Kingma vindt dat het normaal was om iets voor het vaderland te doen en dat de plicht er was om de bevrijding voor Indië ook mogelijk te maken en daarmee ook vele Nederlanders die onder de Japanners in kampen zaten te bevrijden.³⁰ Er is binnen de literatuur duidelijk dat ideologische motivatie een enorme rol heeft gespeeld. De oorlogsvrijwilligers waren gemotiveerd door het idee om een steentje bij te dragen bij de bevrijding van Nederlands-Indië.

Als tweede zullen persoonlijke redenen besproken worden. Hieronder vallen meerdere kleine redenen die mogelijk een rol hebben gespeeld. Dit zijn onder andere economische motivatie, groepsdruk en een verzetsachtergrond. Hieronder volgt een overzicht van de literatuur met betrekking tot deze redenen.

Mogelijk heeft de economische situatie aan het eind van de Tweede Wereldoorlog gefungeerd als een *push-factor* voor de aanmelding van de oorlogsvrijwilligers. De economische vooruitzichten waren slecht, Nederland lag vooral in het zuiden in puin. Dit kan meegespeeld hebben in de uiteindelijk keuze van de vrijwilligers. In de literatuur komt dit vooral terug bij Kees Rockx. Als veteraan bij de jagers was hij ook zelf betrokken bij het conflict. Hij heeft onder andere ook de kroniek van het 1ste Bataljon Jagers geschreven.³¹ Een belangrijk argument dat hij aandraagt met betrekking tot de reden waarom velen zich aanmeldden was dat het voor veel jonge mannen een uitweg was uit het in puin geschoten Zuid-Nederland. Hij stelt dat het praktisch gezien ook 'fijn was om weer een eens nieuwe broek aan te hebben'.³² Deze reden is dus meer uit praktische overweging en minder vanuit het idealisme.

Een andere oorzaak van het hoge aantal vrijwilligers kan zijn dat er in vele plekken al een verzetsnetwerk bestond tegen de Duitsers. Na de bevrijding kregen verzetsstrijders de kans om bovengronds ook hun steentje bij te dragen. Allereerst was dit tegen de Duitsers, vervolgens voor een deel van deze groep ook in Nederlands-Indië. Doordat men in een netwerk zat met verzetsstrijders of doordat men moest onderduiken kenden zij meer mensen die hetzelfde doormaakten. Hierdoor werd de drempel verlaagd voor hen om zich aan te melden. Dit komt terug bij Kingma die het belang van een netwerk benadrukt dat al bestond voor de bevrijding.³³ Ook waren enkele onderdelen eerst ingezet in Duitsland en Nederland en ontstond op die manier een kameraadschap. Voor deze onderdelen werd pas later de keuze voorgelegd om naar Indië te gaan. Deze kameraadschap en dit netwerk van dit onderdeel kan een rol gespeeld hebben. Wanneer de meesten immers ook de keuze maken om naar Indië te gaan is het moeilijk om tegen de groep in de keuze te maken om achter te blijven. Ook Scagliola haalt aan dat veel groepen bestonden uit voormalige verzetsstrijders. Zij hadden hierdoor in eerste instantie moeite zich aan te passen aan de hiërarchische structuur van het leger.³⁴ Daarnaast wordt door haar weer een onderscheid gemaakt tussen eerdere en latere groepen. De latere groepen zouden zich meer uit 'praktische overwegingen' hebben aangemeld.³⁵ Visser schrijft in

---

²⁸ Brugman, *Naar de Oost*, 15.

²⁹ Kingma, *'Friesland' was hier*, 13.

³⁰ Ibidem.

³¹ Kees Rockx, *Jagers en Jagerslatijn, Kroniek van het Eerste Bataljon Jagers OVW 1945-1948* (z.p. 1992).

³² Rockx, *Jagers en Jagerslatijn*.

³³ Kingma, *'Friesland' was hier*.

³⁴ Scagliola, *Last van de oorlog*, 49.

³⁵ Scagliola, *Last van de oorlog*.

zijn boek over 'de haantjes', een groep oorlogsvrijwilligers uit de regio rond de Veluwe, dat na de bevrijding veel mannen die behoorden tot 'knokploegen, onderduikers, koeriers, verzetsstrijders en gewezen officieren' uit hun schuilplaatsen kwamen en zich aanmeldde.³⁶ Het is dus duidelijk dat meer persoonlijkere redenen zoals de economische situatie, een netwerk en verzetsverleden en groepsdruk een rol hebben gespeeld. Hoe groot deze rol is geweest is niet erg eenduidig in de literatuur.

Ten derde zal een laatste motiverend reden behandeld worden, namelijk avontuurzucht. Met avontuurzucht wordt bedoeld dat de oorlogsvrijwilligers een verlangen hadden om na de Tweede Wereldoorlog meer van de wereld te zien en wat te beleven. Nederlands-Indië trok hen erg aan en was een gelegenheid om zo'n avontuur te beleven. Gert Oostindië vindt dit argument erg belangrijk, hij beschrijft dat in de situatie rond de Tweede Wereldoorlog mensen moeilijk een voorstelling hebben kunnen maken van wat zij konden verwachten en hoe Nederlands-Indië eruit zou moeten zien, maar dat het idee om naar dit gebied te gaan hen enorm aantrok.³⁷ Immers in die tijd was er geen sprake van een overvloed aan beeldmateriaal zoals nu. De meeste oorlogsvrijwilligers hadden zelfs geen beeld bij de rest van Europa, ze verwonderden zich dan ook over het tropische landschap, de mensen en het eten.³⁸ Scagliola sluit zich hier bij aan door te stellen dat de vrijwilligers verwachtten om op een zelfde manier te worden onthaald in Nederlands-Indië. Ook hier maakt Scagliola weer een onderscheid tussen eerdere en latere groepen, bij latere groepen was de 'zin in avontuur' de grootste reden voor velen om zich aan te melden.³⁹ Dezelfde vergelijking die Oostindië maakt met de geallieerde bevrijders in Nederland wordt ook hier genoemd als belangrijke reden.⁴⁰ Gerben Visser beaamt het feit dat avontuurzucht een rol speelde. Wel maakt hij de nuance dat de oorlogsvrijwilligers niet goed wisten wat ze konden verwachten en met veel vragen zaten over hoe de werkelijkheid zou zijn in Indië.⁴¹ Hij stelt dat voor velen de bevrijding het mogelijk maakte om 'de wieken uit te slaan' en meer van de wereld te zien, dit als reactie op het soms jarenlange onderduiken tijdens de bezetting.⁴² Avontuurzucht komt dus bij veel auteurs naar boven, in het onderzoek zal verder naar voren komen in hoeverre dit in de bronnen ook een plaats heeft gekregen.

In het huidige debat wordt vaak gesteld dat deze vrijwilligers zich uit idealistische en patriottische overtuiging beschikbaar stelden. Ook worden andere redenen aangedragen in de literatuur zoals een slechte economische situatie, het feit dat veel mensen in een netwerk zaten van verzetsstrijders en avontuurzucht. De literatuur is met betrekking tot de motivatie voor oorlogsvrijwilligers om zich aan te melden niet heel eenduidig. Ook is dit onderwerp nooit uitgebreid onderzocht en beschreven. In dit onderzoek zal het volgende worden onderzocht: Wat waren voor de Nederlandse oorlogsvrijwilligers van het 1ste bataljon Jagers redenen en motivaties om zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger voorafgaand aan hun inzet in het voormalige Nederlands-Indië tussen 1945 en 1948? Om deze motivaties goed te kunnen onderzoeken zal deze in drie deelonderwerpen verdeeld worden. Deze deelonderwerpen zijn ideologische motivatie, persoonlijke redenen en avontuurzucht.

Met het antwoord op deze vraag is het mogelijk om de lacunes in de historiografie met betrekking tot de motivaties van oorlogsvrijwilligers rondom dit conflict in te vullen. De motivaties en de specifieke rol van oorlogsvrijwilligers worden in het algemeen debat nog te weinig beschreven. Ook is er geen literatuur die de motivaties van deze oorlogsvrijwilligers overkoepelend beschrijft. In de huidige literatuur bestaan vooral descriptieve werken die de verschillende onderdelen chronologisch

---

³⁶ Visser, *De Haantjes in vogelvlucht*, 7.

³⁷ Oostindië, *soldaat in Nederlands-Indië 1945-1950*, 67.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Scagliola, *Last van de Oorlog*, 46.

⁴⁰ Ibidem, 47.

⁴¹ Visser, *De Haantjes in vogelvlucht*, 17.

⁴² Kingma, *'Friesland' was hier*, 13.

beschrijven, maar met weinig analytische elementen met betrekking tot de motivaties van de oorlogsvrijwilligers. Met de uitkomsten van dit onderzoek kunnen oorlogsvrijwilligers die naar het voormalige Nederlands-Indië gingen beter begrepen worden. Hierdoor kunnen er nieuwe inzichten ontstaan rondom het onderwerp van oorlogsvrijwilligers aangezien hun motivaties nooit overzichtelijk in kaart zijn gebracht.

Het onderzoek bestaat uit meerdere hoofdstukken die elk een deel van de motivatie van de oorlogsvrijwilligers zullen behandelen. Er is een onderscheid gemaakt tussen ideologische motivatie, persoonlijke redenen en avontuurzucht. Binnen de ideologische motivatie zal de intrinsieke motivatie, al dan niet aangewakkerd door de staat om een steentje bij te dragen aan de bevrijding van Nederlands-Indië. Deze motivatie om het vaderland te helpen om de 'missie' te voltooien zal behandeld worden in een hoofdstuk. Vervolgens zullen in het hoofdstuk rondom persoonlijke redenen meerdere kleinere motivaties besproken worden. Onder andere de economische situatie, een netwerk of verzet achtergrond en groepsdruk komen hierin terug. In het laatste hoofdstuk zal dan vervolgens het fenomeen 'avontuurzucht' besproken worden. Dit houdt het gevoel of het verlangen in om meer van de wereld te gaan zien in de context van de bezettingsjaren.

Om een antwoord te geven op deze vraag zal worden gekeken naar egodocumenten en contemporaine bronnen met als doel deze aan de bestaande literatuur te toetsen. De verwachting die wordt getoetst in dit onderzoek is dat de motivatie van de oorlogsvrijwilligers vaak persoonlijk was en dat ideologische overtuiging in mindere mate een rol heeft gespeeld. Dit past in de theorie van Krüger en Levens die in hun onderzoek verschillende groepen oorlogsvrijwilligers hebben vergeleken en stellen dat oorlogsvrijwilligers zich vaak uit persoonlijke motieven aanmeldden in plaats van ideologische overtuiging.⁴³ In deze casus is materiaal beschikbaar dat nog niet eerder is onderzocht, hiermee kan mogelijk een antwoord op de vraag gegeven worden. Deze bronnen zullen gebruikt worden om de bestaande literatuur over de motivaties van oorlogsvrijwilligers in Nederlands-Indië te toetsen. Deze bronnen bestaan onder andere uit dagboeken, die een goede kijk geven op de gedachten van de betreffende oorlogsvrijwilligers.

Deze Case Study gaat over het 1ste bataljon Jagers, het is belangrijk om van dit onderdeel de tijdsperiode helder neer te zetten. De militaire acties in Nederlands-Indië duurden tussen 1946 en 1949. Echter het 1^e bataljon Jagers keerde in 1948 terug naar Nederland. In de komende hoofdstukken zal het 1ste Bataljon Jagers centraal staan, waardoor gesproken zal worden over de tijdsperiode 1945 tot 1948 en niet tot 1949. Het 1^e bataljon jagers vertrok in oktober 1945 naar Nederlands-Indië. De Britten lieten de oorlogsvrijwilligers echter niet toe in Nederlands-Indië. Dit zorgde ervoor dat ze in Maleisië aan land moesten gaan. Dit had als voordeel dat ze maandenlang jungle training konden volgen bij de al ervaren Britten. In maart 1946 kwam het bataljon aan in de haven Tandjong Priok in Batavia, het huidige Jakarta. Zij zouden ongeveer 1 jaar ingezet worden, maar dit werd uiteindelijk ruim 2 en half jaar. Vanaf juni 1948 zouden de meesten van hen naar huis gaan.

In de hoofdstukken zullen ook de dagboeken behandeld worden van Kees Somers⁴⁴ en Hans Brans,⁴⁵ beiden oorlogsvrijwilliger voor het 1^e bataljon Jagers. Deze dagboeken zijn geschreven over de hele tijdspanne van de inzet in Nederlands-Indië van 1945 tot 1948. Uit een interview met Ad Koot zullen ook enkele fragmenten terugkomen. Hij is een van de weinige voormalige oorlogsvrijwilligers van dit legeronderdeel die op het moment van schrijven nog in leven is. Hij spreekt hierin over zijn motivaties omtrent het aanmelden als oorlogsvrijwilliger. Zijn opmerkingen zullen ook terugkomen in de komende hoofdstukken.

---

⁴³ Krüger e.a., *War Volunteering in Modern Times*, 6.

⁴⁴ Historische collectie Garderegiment Grenadiers en Jagers. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25. Dagboek Kees Somers. [hierna afgekort als: HC GGJ. Archief Indië Bataljon]

⁴⁵ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 26. Dagboek Hans Brans.

Hoofdstuk 1: Ideologische motivatie

In dit hoofdstuk zal naar voren komen in hoeverre ideologische motivatie een rol heeft gespeeld voor oorlogsvrijwilligers. Ideologische motivatie bestaat in dit hoofdstuk uit twee onderdelen, dit zijn 'top-down motivatie' en 'bottom-up motivatie'. De top-down motivatie is het idee dat de Nederlandse overheid structureel geprobeerd heeft om de Nederlandse oorlogsvrijwilligers te enthousiasmeren voor de missie in Nederlands-Indië. De Nederlandse overheid gebruikte onder andere pamfletten en boekjes om genoeg vrijwilligers te verzamelen die naar Nederlands-Indië konden gaan met als doel snel een situatie van orde en rust te creëren. Daarnaast was er ook een enorm enthousiasme dat ontstond vanuit lokale initiatieven en vanuit de oorlogsvrijwilligers zelf. De bottom-up motivatie is de motivatie die op deze manier ontstond.

Volgens Krüger en Levsen is patriotisme, ideologie en idealisme niet altijd de belangrijkste drijfveer voor oorlogsvrijwilligers om zich aan te melden.⁴⁶ Zij stellen dat persoonlijke redenen vaak doorslaggevend waren voor oorlogsvrijwilligers om zich aan te melden. De belangrijkste lijn in de literatuur is dat de schrijvers vooral focussen op de ideologische motivatie. In dit hoofdstuk zal terugkomen in hoeverre idealisme en patriotisme een rol spelen in de bronnen.

Op 1 oktober 1944 werd een Koninklijk Besluit uitgevaardigd voor het werven van oorlogsvrijwilligers.⁴⁷ Om te zorgen dat er genoeg oorlogsvrijwilligers zouden zijn om een troepenmacht naar Nederlands-Indië te kunnen sturen werden enkele boekjes en pamfletten uitgegeven. Een van deze boekjes had een oranje kaft met Nederlandse vlag met de woorden "Nederlanders kent U plicht!"⁴⁸ In dit boekje worden meerdere redenen gegeven voor mensen om zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger. Naast ideologische argumenten werden er ook economische redenen gebruikt om mensen aan te sporen zich aan te melden. De economische argumenten zullen in het volgende hoofdstuk behandeld worden. Hieronder zal een overzicht volgen met de belangrijkste argumenten die door de overheid werden gebruikt om haar burgers zich ertoe te laten bewegen zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger.

Een van de belangrijkste argumenten die hierin gebruikt werd was de historische connectie met Nederlands-Indië. Dat deze historische connectie breed leefde onder de vrijwilligers wordt ondersteund door Jan Crabbendam, die als vrijwilliger ook betrokken was bij dit conflict. Hij stelt dan ook in een boek van Kees Rockx dat vele oorlogsvrijwilligers ook de historische band met Nederlands-Indië voelden.⁴⁹ Hij had ook het idee dat in die tijd een groot deel van Nederland voelde dat er orde op zaken gesteld moest worden in Nederlands-Indië en dat zij zich daardoor gesteund voelden. Ook in het boekje komt dit argument terug. Op de 1^e pagina van het boekje komt een fragment terug uit de 7-december toespraak van koningin Wilhelmina. In de eerste zin noemt zij de Nederlandse relatie met Indië, zij noemt het "Een eeuwenlange lotsverbinding".⁵⁰ Verderop in het boekje dat voor een deel geschreven is door Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië Huib van Mook staat het volgende: "Door een geschiedenis van meer dan drie eeuwen heeft Nederland, met zijn ontplooiing in de wereld, een verantwoordelijkheid gekregen ten opzichte van het miljoenenvolk van Indonesiërs."⁵¹ Ook hier wordt inzet verdedigd met de historische connectie tussen Nederland en Nederlands-Indië.

Een andere reden die werd gegeven als reden voor vrijwilligers om zich aan te melden is het beeld dat Nederlands-Indië een cruciaal gebied was dat gold als Nederlands grondgebied, mede als

---

⁴⁶ Krüger e.a., *War Volunteering in Modern Times*, 6.

⁴⁷ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Rockx, *Jagers en Jagerslatijn*, 282.

⁵⁰ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A.

⁵¹ Ibidem.

gevolg van de eerder genoemde historische connectie. Dit grondgebied en haar bevolking ging nu gebukt onder Japanse terreur en tirannie. De Nederlandse burgers die in kampen zaten kwamen hierin ook naar voren. In het boekje staat: "Uw landgenooten werden door den veroveraar, met groote wreedheid en met terzijdestelling van ieder rechtsbegrip, gevangen gezet en mishandeld. Vrouwen en kinderen ontkwamen aan deze opsluiting niet".⁵² Ook het lijden van de Indonesische 'rijksgenooten' wordt vaak benadrukt. De vrijwilligers konden een bijdrage leveren door mee te helpen deze tirannie te verslaan en daarmee Nederlands-Indië te bevrijden. Er werd ook benadrukt dat de Indonesische rijksgenoten loyaal bleef toen het moederland bezet werd en zich dan ook achter Nederland en zijn bondgenoten schaarde. Toen Japan aanviel "werd den strijd niet ontweken, maar aanstonds aangebonden en tot het einde doorgevoerd."⁵³ De relatie tussen Nederlanders en Indonesiërs wordt benadrukt en als positief geschetst. Oorlogsvrijwilligers waren dus vooral bedoeld als soldaat tegen de Japanners om de Indonesiërs te bevrijden.

Een derde strategie die gebruikt werd om de vrijwilligers te motiveren is het aanwakken van patriotisme. In de pamfletten en de boekjes die door de Nederlandse overheid werden uitgegeven werd een beroep gedaan op vaderlandsliefde en de belangen van het koninkrijk die verdedigd moesten worden. Er wordt dan ook veelvuldig over het Nederlandse volk gesproken dat er baat bij heeft om zijn eigen vrijheid te bevestigen. De bijdrage van oorlogsvrijwilligers in Nederlands-Indië moest leiden tot vrijheid voor het Nederlandse volk. Het volgende citaat is passend bij dit argument: "Maar het is ook een taak, die, meer dan iets anders misschien, ertoe zal kunnen bijdragen om onze vrijheid te bevestigen en de kracht van ons volk tot en boven het oude peil te verheffen."⁵⁴ Deze zin moest ervoor zorgen dat de patriottistische gevoelens van de Nederlanders worden versterkt in de hoop dat zij zich aanmeldden.

Verderop in het boekje worden enkele vragen uitgewerkt om een beter inzicht te geven wat het zijn van oorlogsvrijwilliger inhoudt. Daarnaast worden in deze hoofdstukken een aantal, vooral economische, voordelen genoemd van het oorlogsvrijwilliger zijn. De vragen die uitgewerkt worden zijn: "Wat zijn oorlogsvrijwilligers?", "Wie kunnen oorlogsvrijwilliger worden?", "Hoe wordt men oorlogsvrijwilliger?", "Welke zijn de mogelijkheden voor den oorlogsvrijwilliger?", "Welke positie bekleedt de oorlogsvrijwilliger in de maatschappij?" en "Welke zullen de demobilisatievoorwaarden, het pensioen, de invaliditeitsuitkeringen van den oorlogsvrijwilliger zijn?" Het 1^e hoofdstuk is interessant voor het bespreken van de ideologische motivatie. Het 4^e, 5^e en 6^e hoofdstuk zijn meer economisch van aard en worden daarom besproken in het hoofdstuk 2 van dit onderzoek.

Het eerste hoofdstuk dient ervoor om de noodzaak van oorlogsvrijwilligers nog eens te benadrukken. Er wordt uitgelegd dat de overheid van plan is om zo snel mogelijk dienstplichtige soldaten op te roepen, maar dat het bevolkingsregister niet op orde is. Een oorlogsvrijwilliger wordt omschreven als: "iemand, die begrijpt welke hoge landsbelangen op het spel staan en die niet blijft afwachten totdat hij later op grond van de dienstplichtwet voor den militairen dienst wordt opgeroepen."⁵⁵

De argumenten die de overheid in dit boekje naar voren laten komen geven goed weer op welke manier de overheid binnen de ideologische motivatie probeerde om mensen te enthousiasmeren voor een periode als oorlogsvrijwilliger.

Een ander voorbeeld dat ondersteunt dat de overheid actief bezig was met het werven van vrijwilligers door middel van pamfletten is Het boekje *Indië, waarom wij er heen gaan*.⁵⁶ Dit boekje, uitgegeven door de legervoortlichtingsdienst is een helder voorbeeld van een pamflet om duidelijk te

---

⁵² HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem.

maken met welke bedoeling soldaten richting Indië gingen en waarom dit noodzakelijk was. Vanwege de inhoud van dit boekje moet dit geschreven zijn na de capitulatie van Japan in augustus 1945. Dit boekje probeert eveneens de connectie tussen Nederland en Nederlands-Indië te benadrukken. Dit gebeurt onder meer door het gebruik van afbeeldingen waarin wordt benadrukt dat 'Nederlanders en Nederlands-Indiërs er tezamen bouwen'.

Naast het schetsen van deze Nederlands-Indonesische connectie wordt de politieke situatie beschreven vanuit het oogpunt van Nederland. De rode lijn van het verhaal is dat de Japanners nog niet zijn verslagen en dat de nationalistische beweging in Nederlands-Indië in feite door de Japanners is opgezet als een antiwesterse actie. Daarnaast legt het boekje veel de nadruk op wetteloosheid door bendes die plunderen en geweld gebruiken. Deze periode staat beter bekend als de Bersiap-periode. Ook dit boekje heeft als doel om de noodzaak van de inzet met behulp van oorlogsvrijwilligers te benadrukken. In de tijd dat dit boekje geschreven werd, was er veel verwarring doordat de situatie in Indonesië onduidelijk was. De Japanners hadden zich net overgegeven en veel Nederlandse burgers zaten nog steeds in kampen.

Soldaten kregen in deze tijd allerlei boekjes en pamfletten mee met tal van thema's. Enkele andere boekjes die terugkomen zijn boekjes met gedragsregels om ook in de betreffende cultuur met de lokale bevolking om te gaan en boekjes met simpel Maleis om met de bevolking te kunnen communiceren.^{57,58} Dit laatste was niet altijd succesvol aangezien de lokale bevolking vaak een eigen taal had en het Maleis meer een overkoepelende taal was in de kust en havengebieden. Later is de Indonesische versie van het Maleis, 'bahasa Indonesia', de voertaal geworden voor heel Indonesië.

De oorlogsvrijwilligers hadden sterke patriottistische en vaderlandslievende motieven, dit blijkt uit dagboeken van vrijwilligers uit deze periode. Fragmenten uit deze egodocumenten zullen aantonen dat de vrijwilligers gemotiveerd waren om Nederlands-Indië te bevrijden van de Japanners en dat zij patriottistische ideeën ook uitdroegen.

Uit het dagboek van Kees Somers⁵⁹ worden meerder situaties beschreven waarin patriottisme en ideologische motivatie terugkomt. Op 4 november 1945 vaart de boot die het 1^e bataljon jagers naar Indië voert door het Suezkanaal. Op een gegeven moment staat er iemand met een 'Hollandse vlag' te wapperen. Hierbij geeft hij aan dat hij zich trots voelt dat Nederland als klein land toch een grote indruk achterlaat wereldwijd.

Een ander voorbeeld dat laat zien dat hij patriottistische gedachten had komt later terug. Op 16 november wordt geschreven dat hij de toekomst van Nederlands-Indië 'donker' inzielt, dit kan wijzen op een de onafhankelijkheidsbeweging. Hieruit wordt dus duidelijk dat hij Indië ziet als onderdeel van het Nederlands koninkrijk en het oneens is met een mogelijke onafhankelijk van Nederlands-Indië.

Een ander tekenend voorbeeld is dat op 18 november tijdens het ontschepen in de haven van Perai in Maleisië het Wilhelmus gezongen werd.⁶⁰ Dit laat zien dat de oorlogsvrijwilligers trots waren dat zij namens Nederland ingezet werden in het verre oosten zo ver van huis. Ook in Batavia op 28 maart 1946 komt een patriottistische houding naar voren. Er wordt besloten om een propaganda mars te houden, het bataljon loopt trots in een mars door de straten van 'Batavia'. Dit voorbeeld geeft verder aan dat zij zich bewust waren van hun rol als oorlogsvrijwilliger en hier ook trots op waren. Een laatste voorbeeld dat aangeeft dat ideologische motivatie een belangrijke rol speelde komt terug wanneer een man is gearresteerd die bekend stond als moordenaar van Chinezen.⁶¹ De opmerkingen

---

⁵⁷ S. van der Molen, *Populair Maleis* (Deventer 1945).

⁵⁸ 'Eenvoudig Spreekmaleisch' een voorschrift met betrekking tot de taal en hoe om te gaan met de lokale bevolking.

⁵⁹ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25. Dagboek Kees Somers.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

die er bij staan geven aan dat hij blij is een steentje bij te kunnen dragen aan deze missie. Hiermee wordt de patriotistische motivatie bevestigd door gebeurtenissen tijdens de inzet.

Dat de ideologische motivatie ook terugkomt bij andere vrijwilligers zal duidelijk worden met enkele fragmenten uit het dagboek van Hans Brans.⁶² Hij beschrijft de ideologische motivatie van de oorlogsvrijwilligers met een fragment over de verbandacte die elke oorlogsvrijwilliger moest ondertekenen. Hij vertelt dat de verbandacte die ze ondertekend hadden om 'overall ter wereld' ingezet te kunnen worden juridisch niet voldoende was. De oorlogsvrijwilligers die op dit moment vooral beveiligingsdiensten draaiden werden voor een keuze gesteld. Zij konden een aanvullend verbond tekenen dat inhield dat ze naar Indië zouden vertrekken. Hij stelt dat de meesten hiervoor tekenden, ook omdat ze de Japanners uit Indië wilden verdrijven.⁶³ Niet veel later na de atoombommen op Japan en dus ook de capitulatie werd de republiek Indonesië uitgeroepen op 17 augustus 1945. Hierna hoorden ze veel berichten over moord en verkrachting door 'losgeslagen en ongecontroleerde bendes'. De motivatie was vanaf nu om 'Soekarno te halen'.⁶⁴ Wat dit fragment laat zien is dat de oorlogsvrijwilligers gemotiveerd waren om de Japanners te verdrijven. Toen de Japanners reeds gecapituleerd hadden veranderde deze missie voor hen in het ten val brengen van de Indonesische republiek. Het geloof in de eenheid van het koninkrijk der Nederlanden met Indonesië als overzees gebiedsdeel is dus erg belangrijk voor hem.

Ook bronnen die geschreven werden na de inzet in Nederlands-Indië ondersteunden nog het idee het Nederlandse ingrijpen tot meer vrede en stabiliteit moest leiden. Een van deze boekjes met als titel "Voor recht en veiligheid!" dat door de U-brigade aan het eind van de inzet werd uitgegeven onder de soldaten komt deze boodschap ook terug.⁶⁵ In feite is dit boekje vooral een fotoboekje met een chronologisch overzicht van de inzet, maar in de inleiding wordt de inzet verantwoord. Hier wordt gesteld dat met weinig middelen deze jongens hebben bijgedragen om iets groots achter te laten. De volgende zin laat zien dat zij nog steeds gemotiveerd zijn door de 'missie' die zij hebben verricht en ervan overtuigd zijn dat dit de goede was. Er wordt gesteld dat: "Het is de toevenaar met het onbluschbaar optimisme en enthousiasme, die zonder hulpmiddelen uit het groote NIETS iets grootsch verricht."⁶⁶ Deze zin illustreert het belang van de missie in de ogen van de schrijver.

Ideologische motivatie is een sterke factor geweest voor oorlogsvrijwilligers om zich aan te melden. De Nederlandse overheid heeft actief geprobeerd om met behulp van boekjes en pamfletten haar burgers te bewegen tot het aanmelden als vrijwilliger. Om het belang van de oorlogsvrijwilligers te benadrukken werd de historische connectie tussen Nederland en Nederlands-Indië benadrukt. Ook werd het landsbelang benadrukt door aan te geven dat Nederland en Indonesië er beter van zouden worden. Als laatste werd ook geprobeerd om het patriotisme aan te wakkeren. Fotoboekjes schetsen een beeld van een positieve samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs om de inzet van vrijwilligers positief neer te zetten. Ook blijkt uit egodocumenten van de vrijwilligers dat zij patriotistische ideeën hadden. Het geloof in de missie: het bevrijden van Nederlands-Indië en orde op zaken stellen leeft sterk bij de vrijwilligers. De vraag is echter of het genoeg was voor mensen in die tijd om puur op basis van idealisme zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger.

---

⁶² HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 26. Dagboek Hans Brans.

⁶³ Ibidem, 33.

⁶⁴ Ibidem, 34.

⁶⁵ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A.

⁶⁶ Vademecum der U-brigade (Padang 1948)

Hoofdstuk 2: Persoonlijke redenen

Ideologische motivatie en idealisme zijn een belangrijke bodem voor het aantrekken van oorlogsvrijwilligers. Echter is het voldoende voor mensen om op basis van idealisme alleen zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger? In dit hoofdstuk zal terugkomen hoe persoonlijke redenen aanvullend kunnen zijn op de idealistische bodem. Deze persoonlijke redenen creëren een omgeving die de drempel verlagen om de keuze tot oorlogsvrijwilliger te maken. Deze factoren waren in deze tijd de slechte economische situatie in Nederland waar veel in de oorlog was verwoest, een verzetsverleden waardoor een bepaald netwerk ontstond en groepsdruk doordat vrijwilligers in bepaalde eenheden pas later de keuze om naar Indië te gaan maakten. Een andere motivatie reden die kort beschreven zal worden is religieuze motivatie.

Na de bevrijding van (Zuid) Nederland lagen grote delen van Nederland in puin door militair geweld. Ook hadden de jaren onder Duitse bezetting de economie volledig tot stilstand gebracht. Dit zorgde voor een uitzichtloze situatie voor veel Nederlanders. Dit was ook de tijd dat vele Nederlanders kozen om te emigreren naar landen als Canada en Australië om vergelijkbare redenen. Dit kan een push-factor geweest zijn voor Nederlandse mannen om zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger om te ontsnappen aan deze uitzichtloze situatie. Hieronder zal duidelijk worden in hoeverre economische motieven een rol gespeeld hebben voor oorlogsvrijwilligers om zich aan te melden.

De Nederlandse overheid heeft ingespeeld op het feit dat een groot deel van Nederland in puin lag. Oorlogsvrijwilligers kregen allerlei financiële voordelen met als doel zo veel mogelijk vrijwilligers te verzamelen. Niet alleen kregen de oorlogsvrijwilligers een fatsoenlijk soldij, ook kregen zij wachtgeld bij terugkomst even lang als de diensttijd.⁶⁷ Verder worden allerlei andere financiële voordelen beloofd aan de oorlogsvrijwilligers bij de demobilisatie. Enkele van deze voordelen zijn de toekenning van studiebeurzen, tegemoetkoming voor de aanschaf van kleding, kosteloze geneeskundige hulp en verzorging en scholing of herscholing op rijkskosten. Daarnaast was er een regeling voor de nabestaanden wanneer een militair sneuvelde. Daarnaast wordt geschetst dat de demobilisatie en rehabilitatieplannen hoog op de agenda stonden van de regering. Dit soort financiële voordelen schetsen een situatie die voor vrijwilligers meegespeeld kan hebben in de keuze om zich aan te melden. Deze financiële voordelen bleken achteraf minder goed te zijn geregeld dan de beschrijving in de boekjes vooraf.

Uit het interview met Ad Koot blijkt dat hij een kans zag om te ontsnappen aan een Nederland dat door de oorlog grotendeels was verwoest. Dit speelde een rol in zijn denkpatroon, maar was voor hem niet doorslaggevend.⁶⁸ Het was in deze tijd geen motiverend beeld om te denken aan jaren van wederopbouw. Dit kan in combinatie met het idee om naar de andere kant van de wereld te vertrekken hebben gezorgd voor een extra reden om te vertrekken. In verdere egodocumenten komt deze economische motivatie niet terug, mogelijk heeft deze een kleine rol gespeeld.

Tijdens de Duitse bezetting hebben veel Nederlanders in het verzet gezeten of daaraan bijgedragen. Ook hebben veel Nederlanders ondergedoken gezeten om bijvoorbeeld aan vervolging of tewerkstelling in Duitsland te ontsnappen. Met name de laatste maanden van de oorlog groeide dit aantal exponentieel. Veel Nederlandse mannen die in het verzet zaten meldden zich aan bij de eerste gelegenheid om oorlogsvrijwilliger te worden, in eerste instantie om een steentje bij te dragen tegen de Duitse bezetting. Op die manier konden ze ook bovengronds strijden tegen de vijand. Een aantal opgezette eenheden aan het eind van de Tweede Wereldoorlog kregen pas later de keus om naar Indië

---

⁶⁷ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A.

⁶⁸ Interview met oorlogsvrijwilliger Ad Koot in december 2017.

te gaan. De kameraadschap die ondertussen was ontstaan leidde ertoe dat het moeilijker was om de keuze te maken niet mee te gaan naar Indië.

Een belangrijk verzetsnetwerk tijdens het eind van de Tweede Wereldoorlog in het gebied rond Eindhoven waren de Blauwe Jagers. Dit soort verzetsnetwerken waren erg belangrijk bij de werving van vrijwilligers. Veel oorlogsvrijwilligers kwamen uit dit verzetsnetwerk en meldden zich aan toen Zuid-Nederland bevrijd werd. Het speelt mee dat velen van elkaar hoorden dat ze zich zouden aanmelden en dat droeg bij aan deze massale actie. Dit netwerk stond onder leiding van een reserveofficier, de kapitein der Jagers Van Dijk. Hiermee had dit netwerk al een semiprofessionele organisatie. De naam Blauwe Jagers was een combinatie van de eenheidsnaam jagers en de blauwe overalls waar ze in waren gekleed. Een voorbeeld dat terug te vinden is in het archief met betrekking tot de Blauwe Jagers is een Jan Middelbeek die van januari 1945 tot oktober 1945 bij de Blauwe Jagers diende alvorens zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger bij een onderdeel in Apeldoorn. Hiervoor kreeg hij een bewijs mee van een kapitein dat hij in deze tijd onder moeilijke omstandigheden al zijn opdrachten had uitgevoerd naar behoren.⁶⁹ Dit laat dus zien dat door ervaring vanuit het verzet een vrijwilliger zich later ook aanmeldt om naar Nederlands-Indië te gaan. De drempel werd verlaagd doordat deze specifieke vrijwilliger al ervaring had binnen het verzet.

Ook uit een interview met Ad Koot komt naar voren dat voor hem enkele zaken meespeelden om zich aan te melden als oorlogsvrijwilliger. Hij vertelde dat hij in het verzet tegen de Duitsers samen met zijn broer. Uiteindelijk is hij gearresteerd en in Duitsland terecht gekomen om te moeten werken. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog kon hij ontsnappen en terug naar Nederland komen. Hier moest hij onderduiken en belandde hij in een netwerk van mensen die een rol speelden binnen het verzet. Veel mensen binnen dit netwerk meldden zich aan als oorlogsvrijwilliger om ook bovengronds te kunnen helpen, in de eerste plaats tegen de Duitsers. Doordat hij veel mensen kende in dit netwerk werd de stap kleiner om zich aan te melden na de bevrijding.

Een ander voorbeeld waarbij een verzetsnetwerk leidde tot het aanmelden als oorlogsvrijwilliger komt uit het dagboek van Hans Brans. Hij vertelt dat de motivatie van een 'Adriaan' om zich aan te melden vergelijkbaar was met die van hemzelf. Hij was in Duitsland te werk gesteld en had daar gruwelijke dingen meegemaakt. Aangezien dit niet ver van de Nederlandse grens was, besloot hij om met een vriend te vluchten en onder te duiken. Toen Nederland gedeeltelijk bevrijd was namen zij van die gelegenheid gebruik om zich aan te melden. Ook in dit geval is de reden om de vijand, de Duitsers, tegen te werken en te helpen bij de bevrijding.⁷⁰ Door middel van het netwerk was de stap voor hen kleiner om zich aan te melden. Hans Brans beschrijft in zijn dagboek dat hij zelf in 1943 in Duitse dienst heeft moeten werken in Duitsland voor een het grootste deel van het jaar, maar dat hij uiteindelijk naar huis kon. Toen dreigde dat hij nog eens in Duitse dienst zou moeten gaan werken is hij ondergedoken. Later na de bevrijding heeft hij zich de eerste dag aangemeld als vrijwilliger om 'iets van mijn haren terug te halen bij de vijand en behulpzaam te zijn bij de verdere bevrijding van ons land'.⁷¹ Ook in dit verhaal is onderduiking en daarmee een netwerk belangrijk voor de aanmelding als oorlogsvrijwilliger.

Dat een netwerk in die tijd relatief groot was blijkt uit het fenomeen dat er veel briefwisseling was met het thuisfront vanuit Nederlands-Indië. Soms kreeg Kees Somers tot wel 18 brieven per keer.⁷² Verjaardagen van directe familieleden werden altijd vermeld en daarop werd een brief gestuurd. Deze brieven laten zien dat er een hoge mate van informatie uitwisseling was. Ook wordt er vaak uitgekeken naar het moment van schrijven. De invloed van deze familiebanden moet dan ook niet onderschat

---

⁶⁹ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. Nummer 1, gegevens van het regiment Jagers 1^e bataljon.

⁷⁰ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 26. Dagboek Hans Brans, 37.

⁷¹ Ibidem, 2.

⁷² HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25. Dagboek Kees Somers.

worden. Een fragment dat dit ondersteunt is het volgende van 21 oktober 1946.⁷³ De verjaardag van zijn moeder doet denken aan het missen van zijn familie. Vergelijkbare fragmenten komen af en toe terug. Dus ondanks het feit dat het lijkt alsof ze tevreden en trots zijn op hun inzet missen ze Nederland en de familie ook. Op 6 april 1946 werd opgemerkt na een reeks van zware schermutselingen dat hij er maar niet meer op rekent ooit terug te zijn bij alles wat hem dierbaar is. Hij stelt ook dat hij in de brieven naar huis niet vertelt hoe het er echt aan toe gaat. Hij wil niet dat de familie weet dat hij constant in gevaar is en hij gelooft erin dat god hem er wel doorheen helpt. Hier komt ook de sterke betrokkenheid van familierelaties en de religieuze overtuiging in terug.

Het relatief grote netwerk per post, een verzetsachtergrond en het feit dat veel jonge mannen gedwongen moesten onderduiken heeft bijgedragen aan het feit dat velen van hen zich aanmeldden als oorlogsvrijwilliger. Met enkele concrete voorbeelden is dat naar voren gekomen in de afgelopen alinea's. Daarnaast speelde kameraadschap een rol die ontstond tijdens eenheden van vrijwilligers die direct naar de oorlog werden opgezet. De keuze om naar Indië te gaan werd vaak pas later voorgelegd aan de groep. Dit leidde ertoe dat voor velen deze laatste keuze beïnvloed werd door hechte band met de groep. Hieronder zal terugkomen in welke mate groepsdruk een rol heeft gespeeld als factor voor het aanmelden van oorlogsvrijwilligers.

Wanneer andere mensen in jouw omgeving een keuze maken is het vaak een reden om dezelfde keuze te maken. Groepsgedrag is een psychologisch vastgesteld fenomeen. Hieronder zal terugkomen in welke mate dit een rol heeft gespeeld bij het aanmelden voor oorlogsvrijwilliger in de periode 1944-1945. Het verschil tussen deze motivatie achtergrond en de netwerk - of verzetsachtergrond is de voorgeschiedenis. Buiten het feit dat men in een netwerk zat, kan het feit dat enkele anderen gaan genoeg reden zijn om dezelfde keuze te maken. Dit element kan ook groepsdruk genoemd worden in een meer negatieve opvatting van de situatie. Dit argument is niet direct verbonden met andere ervaringen die men gedurende de oorlog heeft opgedaan.

Ad Koot ondersteunt het feit dat de oorlogsvrijwilligers niet altijd wisten dat ze naar Indië zouden gaan. In de eerste plaats zouden ze in Duitsland ingezet worden, pas later bleek dat het onderdeel in Nederlands-Indië ingezet zou gaan worden. Op dat moment werd de keuze voorgelegd om mee te gaan naar Indië of om achter te blijven. In zijn verhaal komt terug dat hij twijfelde, maar hij heeft zich aangemeld vanwege het feit dat hij enkele vrienden had die ook gingen en hij niet als enige achter wilde blijven. Deze vriendschappelijke verhoudingen waren op dat moment doorslaggevend volgens hem.

Een laatste vorm van motivatie die mogelijk een rol gespeeld heeft is religieuze motivatie. Een verwijzing in het dagboek van Kees Somers heeft een religieuze connotatie. Hieronder zal een fragment langs komen die laten zien dat religieuze motivatie mogelijk een rol speelt. Kees Somers schrijft op 7 maart vlak voor de daadwerkelijke aankomst in Nederlands-Indië over 'het beloofde land'. Dit is een religieuze verwijzing die teruggrijpt op het paradijs uit de bijbel. Uit andere fragmenten blijkt dat Kees Somers een gelovig katholiek was. Dit duidt er dus op dat hij een religieuze betekenis aan Nederlands-Indië heeft verbonden. Deze religieuze motivatie komt verder niet terug in de literatuur, mogelijk kan dit bij nader onderzoek verder onderzocht worden.

Dat ideologische motivatie een rol heeft gespeeld is met zekerheid te zeggen. Op de vraag of dit voldoende was voor de meeste vrijwilligers zou het antwoord nee moeten zijn. Persoonlijke redenen die in dit hoofdstuk zijn besproken zijn vaak belangrijker geweest dan dat in de literatuur wordt aangenomen. De ideologische motivatie is noodzakelijk maar niet voldoende voor aanmelding. Deze persoonlijke redenen zijn een aanvulling op de innerlijke motivatie. De economische situatie in Nederland komt niet heel vaak terug in de bronnen maar is mogelijk wel een factor geweest. Het netwerk en verzetsargument komt sterk terug in de bronnen en is dus waarschijnlijk een belangrijke

---

⁷³ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25. Dagboek Kees Somers.

factor geweest voor de aanmelding van oorlogsvrijwilligers. Ook het feit dat binnen sommige onderdelen de keuze om ook naar Indië te gaan later gemaakt moest worden droeg bij aan het feit dat groepsdruk en kameraadschap hierin een rol speelden. Een religieuze verbinding met Nederlands-Indië is ook een fenomeen dat mogelijk een rol heeft gespeeld. Verder onderzoek zou dit mogelijk met meer stelligheid kunnen beamen of nuanceren.

Hoofdstuk 3: Avontuurzucht

Een belangrijke aantrekkingskracht van Nederlands-Indië is het mysterieuze karakter aan de andere kant van de wereld. In de periode rond de Tweede Wereldoorlog hadden mensen geen idee hoe de wereld buiten Nederland er uit zag. Zelfs bij de rest van Europa hadden ze geen voorstelling. Wat meespeelde was dat veel jonge mannen enkele maanden of soms jaren moesten onderduiken om te ontsnappen aan verplichte tewerkstelling in Duitsland. Dit heeft als extra gevolg dat een tendens opkomt om daarna meer van de wereld te willen zien. Hoe nieuwsgierigheid en avontuurzucht terugkomt in de bronnen zal hieronder worden met behulp van egodocumenten worden beschreven.

Een voorbeeld dat aansluit op het avontuur gevoel is een boekje dat vrijwilligers weliswaar pas kregen als ze naar Indië gingen, maar nog steeds goed past binnen dit idee van avontuurzucht. Deze bron draagt de titel "de eerste stap in Indië".⁷⁴ Dit boekje was een op humoristische manier geschreven boekje dat enkele tips gaf over het leven in 'Batavia'. Zo moeten soldaten vooral het contact met de bevolking niet schuwen, rustig aan doen met alcohol en oppassen waar ze iets te eten proberen. Dit boekje beschrijft op een enthousiasmerende manier het leven in Nederlands-Indië. Dit draagt bij aan het avontuurgevoel van de oorlogsvrijwilligers. Dit laat zien dat ook de overheid met behulp van dergelijke boekjes dit avontuurgevoel probeerde te stimuleren.

Ook uit egodocumenten blijkt dat avontuurzucht een rol speelde bij de motivatie van de oorlogsvrijwilligers. Het volgende fragment uit het dagboek Hans Brans is tekenend. Hij schrijft dat hij ervan droomt om een avontuur te beleven en dat hij hier naar uit kijkt. Ook vermeld hij dat, toen hij nog jong was, hij al verhalen schreef over het beleven van een avontuur.⁷⁵ Hij komt hier met een reden op terug, het vertrek naar Nederlands-Indië is namelijk het avontuur dat hij altijd al wilde beleven.

Ad Koot maakt ook melding van het feit dat na een tijdje onderduiken hij een stuk van de wereld wilde zien. Hij zag het als een groot avontuur om te gaan en dit speelde ook een rol. Hij spreekt zelfs over een collectief avontuurgevoel dat binnen de groep een rol gespeeld zou hebben. Hij vermeldt dat deze zucht naar avontuur samenhangt met de grote kameraadschap, de onderlinge saamhorigheid en het gevoel van het staan voor een goede zaak. Voor Ad Koot pasten deze andere elementen binnen het idee van een avontuur beleven en versterkten zij elkaar.

Wat tekenend is voor de onwetendheid van de militairen in deze tijd over hoe de wereld er buiten Nederland uit ziet zijn tekstfragmenten die stellen dat ze erg verbaasd zijn dat er in Nederlands-Indië geen zondagsrust bestaat. Dit soort opmerkingen duiden erop dat dit fenomeen voor hen zo vanzelfsprekend was dat ze er al vanuit gingen dat dit overal wel zo zou zijn.⁷⁶ Verder werd bij aankomst op Java op 12 maart 1946 door Kees Somers het volgende opgemerkt: "Wij werden op wagens geladen en naar onze plaats gebracht. Onderwijl kreeg ik de eerste indrukken van Java. Alles is hier veel beter en mooier dan ik verwacht had."⁷⁷ Dit fragment geeft dus duidelijk aan dat de verwachting totaal niet gebaseerd was op kennis over de omgeving waar ze daadwerkelijk aankwamen.

Dit avontuurlijke karakter van het landschap komt heel vaak terug. Bijvoorbeeld op 10 mei 1946, wanneer reflecterend geschreven wordt over de totaal verschillende wereld waarin ze nu zitten en die van 6 jaar geleden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een ander fragment dat de situatie beschrijft is het volgende: In Batavia valt Kees Somers op dat het 'een prachtig gezicht' is dat alle rassen hier door elkaar lopen. Hij stelt daarover "Zoiets zie je in Holland nooit en dan denk je wel eens Indië

---

⁷⁴ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. De Eerste Stap in Indië.

⁷⁵ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 26. Dagboek Hans Brans, 1.

⁷⁶ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25. Dagboek Kees Somers.

⁷⁷ Ibidem.

is toch een fijn land; vrij in alles.”⁷⁸ Ook op 14 augustus 1946 komt terug dat ze genoten van de natuur tijdens een patrouille. Dit komt erg vaak terug in het dagboek. Dit geeft weer aan dat de omgeving als positief wordt ervaren en dus bijdraagt aan het gevoel van avontuur. Ook op 10 december 1946 wordt dit vermeld in een fragment over Padang, Sumatra: “mooiste landschap en vergezicht van mijn leven gezien.” Dat positieve avontuurgevoel komt heel vaak terug.

Dat de oorlogsvrijwilligers ten dele door avontuurzucht gegrepen werden in deze tijd komt sterk terug in de bronnen. Niet alleen wordt de omgeving gezien en beschreven tot in de details, ook werd vaak een bewondering voor dit gebied uitgesproken. Dit sluit aan bij het idee dat een avontuur naar een gebied dat totaal anders is dan Noordwest-Europa zeker een van de achterliggende ideeën moet zijn geweest op het moment van aanmelden. Daarnaast is ook terug te vinden in een van de titels en het woordgebruik in veel boeken die achteraf zijn geschreven door oorlogsvrijwilligers dat zij verwijzen naar ‘ons groot avontuur’. In de bronnen komt verder terug dat enkelen direct verwijzen naar het feit dat zij op avontuur gaan naar Nederlands-Indië. De context van de tijd heeft dus een bepalende rol gespeeld in het feit dat het voor de oorlogsvrijwilligers wel degelijk meespeelde dat zij juist in een heel ander gebied ingezet zouden gaan worden.

---

⁷⁸ HC GGJ. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25. Dagboek Kees Somers.

Conclusie

Het beeld dat in de literatuur naar voren komt is dat ideologische motivatie vaak leidend was in de motivatie van oorlogsvrijwilligers. Zij zouden gemotiveerd zijn door de missie om in Nederlands-Indië orde op zaken te stellen door of de Japanners te verdrijven of de plunderende bendes aan te pakken. Andere redenen voor vrijwilligers om zich aan te melden worden in mindere mate ook beschreven. Deze redenen zijn economische redenen, een netwerk situatie vanuit het verzet of een groepsdruk die bestond in reeds bestaande eenheden. In hoeverre is dit beeld kloppend binnen de case study van het 1^e bataljon jagers dat tussen 1946 en 1948 ingezet werd in het voormalige Nederlands-Indië?

Wat betreft ideologische motivatie is duidelijk dat deze overal terug te vinden is. Het geloof in de missie en het helpen van het vaderland is zeker een drijvende factor geweest. Ook duidelijk is dat deze motivatie zowel door de overheid is aangewakkerd alsmede van onderaf vanuit lokale organisaties is ontstaan. In deze tijd zal de ideologische overtuiging onder de bevolking breed gedeeld zijn geweest. Daarom is een belangrijk element dat in dit onderzoek naar voren is gekomen het idee dat ideologische motivatie wel noodzakelijk was maar niet voldoende voor de vrijwilligers om zich aan te melden. De andere elementen die in de literatuur maar ten dele worden beschreven komen sterk terug in de bronnen.

Het feit dat de economische perspectieven in Nederland na de oorlog slecht waren en dat voor een deel van de bevolking aanmelding als oorlogsvrijwilliger betekende dat zij nieuwe spullen en een dak boven hun hoofd hadden komt niet sterk terug in de bronnen. Dit argument dat vooral door Kees Rockx wordt genoemd heeft mogelijk op de achtergrond wel een rol gespeeld maar kan niet eenduidig belangrijk genoemd worden.

Daarnaast was een netwerk, mogelijk door een verzetsachtergrond, een belangrijkere factor dan dat in de literatuur wordt aangenomen komt sterk terug binnen deze case study. Meerdere voorbeelden zijn voorbij gekomen van oorlogsvrijwilligers die ondergedoken hebben gezeten om tewerkstelling in Duitsland te voorkomen. Andere oorlogsvrijwilligers hadden een verzetsachtergrond die ertoe leidde dat de drempel om zich aan te melden sterk werd verlaagd. Beide factoren die hierboven zijn beschreven hebben als consequentie dat de vrijwilligers binnen een netwerk kwamen waarbij zij anderen kenden die zich ook aanmeldden.

Een element dat een rol heeft en niet tot nauwelijks terugkomt in de literatuur is het feit dat veel eenheden voordat zij naar Indië zouden gaan ingezet werden in Nederland en Duitsland onder andere als ordetroepen. De keuze om naar Indië te gaan werd in die gevallen pas later gemaakt en dat leidde ertoe dat velen door kameraadschap en een soort groepsdruk de keuze maakten om dan ook maar mee te gaan.

De kwestie van avontuurzucht is een feit dat zowel in de literatuur genoemd wordt als in de bronnen terugkomt. Avontuurzucht heeft zeker een rol gespeeld doordat men in de tijd van de bezetting niet de mogelijkheid had om zich vrij te bewegen. Doordat avontuurzucht een niet-tastbaar element is komt dit vaak terug in tussendoor opmerkingen in de bronnen. De oorlogsvrijwilligers gaven dit niet aan als sterke factor van motivatie maar heeft toch een rol gespeeld.

Een laatste reden die niet terugkomt in de literatuur is religieuze motivatie. Dit element komt niet vaak terug in de bronnen maar heeft mogelijk wel een rol gespeeld. In de case study van het 1^e bataljon jagers waren de meeste vrijwilligers katholiek doordat dit onderdeel vooral bestond uit vrijwilligers uit het zuiden van Nederland. Fragmenten uit de dagboeken laten zien dat religie mogelijk ook een rol heeft gespeeld bij de motivatie van oorlogsvrijwilligers.

Mogelijk kan vervolgonderzoek uitwijzen hoe de motivatie van oorlogsvrijwilligers bij andere legeronderdelen overeenkomt met deze case study. Een belangrijke kanttekening bij dit onderzoek is dat de keuze om zich aan te melden voor elke oorlogsvrijwilliger een persoonlijke keuze is geweest die

op meerdere motivaties kan rusten en dat daar rekening mee gehouden moet worden bij een dergelijk onderzoek.

Bibliografie

Literatuurlijst

Brugman, Pieter., *Naar de Oost* (Kampen 2000).

De Jong, J.J.P., *Avondschot. Hoe Nederland zich terugtrok uit zijn Aziatisch Imperium* (Zoetermeer 2011).

De Jong, J.J.P., *De Terugtocht. Nederland en de Dekolonisatie van Nederlands-Indië* (z.p. 2015).

De Jong, L., *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië III* ('s-Gravenhage 1986).

Groen, P.M.H., *Marsroutes En Dwaalsporen* ('s-Gravenhage 1991).

Kingma, Taco., *'Friesland' was hier* (Franeker 1993).

Kok, René., Erik Somers en Louis Zweers, *Koloniale Oorlog 1945-1950* (Amsterdam 2009).

Krosenbrink, Henk., *Wij, De Jongens Overzee* (Doetinchem 1989).

Krüger, Christine G. en Levsen, Sonja., *War Volunteering in Modern Times* (Londen 2011).

Limpach, Rémy., *De brandende kampongs van Generaal Spoor* (Den Haag 2016).

Oostindie, Gert., *Soldaat In Nederlands-Indië 1945-1950* (Soest 2015).

Rockx, Kees., *Jagers en Jagerslatijn, Kroniek van het Eerste Bataljon Jagers OVW 1945-1948* (z.p. 1992).

Romijn, Peter., 'Learning on 'the job': Dutch war volunteers entering the Indonesian war of independence, 1945-46' in: Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses eds., *Colonial Counterinsurgency and Mass Violence* (Londen 2014).

Scagliola, Stef., *Last van de Oorlog* (Den Haag 2002).

Teitler, G. en J. Hoffenaar, *De Politionele Acties. Afwikkeling en Verwerking* (Amsterdam 1990).

Van den Vrande, L.C.W., *Ons Groot Avontuur* (Tilburg 1948).

Visser, Gerben., *De Haantjes in vogelvlucht* (Franeker 2002).

Bronnen:

'Eenvoudig Spreekmaleisch' een voorschrift met betrekking tot de taal en hoe om te gaan met de lokale bevolking.

Historische collectie Garderegiment Grenadiers en Jagers. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A.

Historische collectie Garderegiment Grenadiers en Jagers. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 25: Dagboek Kees Somers.

Historische collectie Garderegiment Grenadiers en Jagers. Archief Indië Bataljon. Inv.nr. 26A. nummer 26: Dagboek Hans Brans.

Interview met oorlogsvrijwilliger Ad Koot in december 2017.

Rockx, Kees., *Kroniek van het Eerste Bataljon Jagers OVW 1945-1948*.

Van der Molen, S., *Populair Maleis* (Deventer 1945).

Vademecum der U-brigade (Padang 1948).